

Artur PASKO*

Spoleczno-polityczne aspekty sportu w ZSRR i krajach bloku socjalistycznego do 1989 r.

Streszczenie

W 1952 r. sportowcy ZSRR po raz pierwszy wzięli udział w igrzyskach olimpijskich. Cztery lata wcześniej przedstawiciele ZSRR obserwowali zmagania zawodników podczas Igrzysk Olimpijskich w Londynie. Spostrzeżenia i doświadczenia tam zdobyte miały procentować w przygotowaniach radzieckich sportowców. Od Igrzysk Olimpijskich w Helsinkach w 1952 r. rozpoczęła się rywalizacja sportowa państw bloku socjalistycznego z Zachodem. Zmaganiom tym w krajach Europy Środkowo-Wschodniej nadano także rangę polityczną. Każde zwycięstwo nad sportowcami zachodnimi traktowano jako przewagę systemu panującego w państwach Europy Wschodniej. W krajach tych do 1956 r. wiernie kopiowano radziecki model sportu. W kolejnych latach zmniejszono stopień naśladownictwa ZSRR, utrzymywano jednak ścisłą współpracę między krajami socjalistycznymi. We wszystkich tych państwach rządzący traktowali sport instrumentalnie, wykorzystując go do realizacji celów politycznych. W istocie dostrzegamy jedynie niewielkie różnice między mechanizmami funkcjonowania sportu w państwach socjalistycznych.

Słowa kluczowe: sport, polityka, ZSRR.

Zanim w Związku Radzieckim powstał narodowy komitet olimpijski, ówczesny szef Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, Sigfrid Edström i członek Komitetu Wykonawczego MKOl, Colonel P.W. Sharroo trafnie oceniali sytuację w ZSRR. 12 listopada 1947 r. ten ostatni pisał do Edströma: „In Soviet Russia physical culture is obligatory for the whole populace [...] the government uses it to increase the military and economic strength of the Russians [...]. No national federations can conform to the rules of the international federations. It is also impossible to create an Olympic Committee independent of the government [...]. Any [Russian] IOC member would only be a pawn, bound

---

* Dr, pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku.

hand and foot by the government. In Russia nobody is free and independent”¹. („W sowieckiej Rosji kultura fizyczna jest obowiązkowa dla całej ludności [...] rząd wykorzystuje to do wzmocnienia siły militarnej i ekonomicznej Rosjan [...]. Żadna federacja narodowa nie może podporządkować się zasadom międzynarodowych federacji. Niemożliwe jest także stworzenie komitetu olimpijskiego niezależnego od rządu [...]. Jakikolwiek [rosyjski] członek MKOl byłby pionkiem ze związanymi przez rząd rękami i stopami. W Rosji nikt nie jest wolny i niezależny” – tłum. A.P.). Doskonale zorientowany w sytuacji był również następca Edströma, Avery Brundage, który twierdził: „If we conform to fundamental Olympic principles and follow our rules and regulations we cannot possibly recognize any Communist Olympic committee”² („Jeśli uwzględnimy podstawowe zasady olimpijskie i podporządkujemy się regulacjom i przepisom, w żaden sposób nie możemy uznać jakiegokolwiek komunistycznego komitetu olimpijskiego” – tłum. A.P.).

Liderzy MKOl przypuszczali, że Rosjanie nie zaakceptują reguł ruchu olimpijskiego dotyczących chociażby zatrudniania i wynagradzania zawodników³. Mimo to, w 1951 r. na 46 Sesji MKOl w Wiedniu przyjęto wniosek radziecki o włączenie ZSRR w poczet członków Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego⁴.

Rosjanie, pomimo zaproszenia, nie uczestniczyli w Igrzyskach Olimpijskich w Londynie w 1948 r. Wysłali tam jedynie niewielką grupę obserwatorów. Ich spostrzeżenia miały być wykorzystane w przygotowaniu reprezentacji do kolejnych igrzysk. Dla władz radzieckich igrzyska olimpijskie stawały się czymś więcej niż tylko rywalizacją sportową. Zwłaszcza że był to już okres „zimnej wojny”, kiedy na świecie istniały dwa wrogie systemy polityczne i w konsekwencji bipolarny układ sił. Należy podkreślić, że już w 1946 r. Andrzej Żdanow, odpowiedzialny w ZSRR za sprawy kulturalne i ideologiczne, podczas przemówienia w KC KPZR ogłosił supremację kultury radzieckiej i nawoływał do ofensywy przeciw „dekadenckiemu” światu zachodniemu⁵. W tej sytuacji sport stawał się areną międzynarodowej rywalizacji politycznej⁶. W 1952 r. władze radzieckie wyraziły zgodę na udział reprezentacji ZSRR w Igrzyskach Olimpijskich w Helsinkach. Cztery lata później Rosjanie wzięli też po raz pierwszy udział w zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Cortina d’Ampezzo.

¹ Cyt. za: V. Peppard, J. Riordan, *Playing politics: Soviet sport diplomacy to 1992*, Greenwich – London 1993, s. 65.

² Tamże, s. 67.

³ Tamże.

⁴ D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań 2008, s. 150.

⁵ J. Riordan, *Sport in Soviet Society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*, London – New York – Melbourne 1977, s. 363–364.

⁶ Tamże, s. 363.

Występ sportowców ZSRR na igrzyskach w Helsinkach kończył okres sportowej izolacji tego kraju na arenach międzynarodowych. Jednocześnie wymuszał na władzach radzieckich dostosowanie systemu administracji sportu do stawianych przed nim celów. Bezpośrednim i najważniejszym były oczywiście zwycięstwa. Pośrednim – wykazanie, poprzez te zwycięstwa, wyższości systemu politycznego panującego w ZSRR. Dodatkowo, trening sportowy miał służyć wzmocnieniu obronności kraju oraz wydajności pracy robotników. Zewnętrznym przejawem takiego układu była ustanowiona jeszcze w okresie międzywojennym odznaka „Готов к Труд и Обороне” (Gotowy do Pracy i Obrony)⁷. Po wojnie, w Związku Radzieckim zmieniono struktury systemu administrowania sportem. Wprowadzono także system „motywuujący” sportowców do osiągania wyników. Rada Komisarzy Ludowych pozwoliła Wszechzwiązkowemu Komitetowi Kultury Fizycznej i Spraw Sportowych na wprowadzenie nagród pieniężnych za wybitne osiągnięcia sportowe. Było to niezgodne z ideą olimpizmu i zasadami MKOl.

Nagroda za wyniki lepsze od rekordu świata wynosiła od 15 000 do 25 000 rubli, za ustanowienie rekordu Związku Radzieckiego – od 5 000 do 15 000 rubli oraz za rekord ZSRR juniorów – prezent o wartości od 1 000 do 3 000 rubli. Natomiast sportowcy, którzy zdobywali mistrzostwo, wicemistrzostwo ZSRR oraz zajmowali trzecie miejsce, otrzymywali nagrody pieniężne w wysokości od 2 000 do 5 000 rubli. Wszyscy zawodnicy w ZSRR otrzymywali wynagrodzenie oraz premie w zależności od osiągniętych wyników⁸. W 1947 r. Rada Ministrów ZSRR uchwaliła specjalną rezolucję „W sprawie wynagradzania sportowych osiągnięć radzieckich sportowców”. Zastępowała ona wcześniejszy system wynagradzania. Od tego czasu nagrody pieniężne wypłacano za ustanowienie rekordu ZSRR, rekordu świata oraz za złote, srebrne i brązowe medale najważniejszych zawodów⁹. Jak zauważył angielski historyk, J. Riordan, w tej sytuacji w sporcie radzieckim obowiązywał „podwójny standard moralny” – jeden dla „gwiazd”, drugi – dla „reszty”.

W 1945 r. na czele Wszechzwiązkowego Komitetu Kultury Fizycznej i Spraw Sportowych stanął Nikołaj Romanow. Zasłynął on m.in. z tego, że mocno promował kluby milicyjne „Dynamo”, przeprowadził „czystkę” w środowisku sportowym i wprowadził radzieckich sportowców na areny światowe. W latach 1948–1953 komitetem kierował były oficer służby bezpieczeństwa, Appolonow. Jego następcą został znany już Nikołaj Romanow¹⁰.

Po śmierci Stalina, w 1953 r., Wszechzwiązkowy Komitet Kultury Fizycznej i Spraw Sportowych został zastąpiony przez Główny Zarząd Kultury Fizycznej i Sportu oraz podporządkowany Ministerstwu Zdrowia. Jednakże już w lutym

⁷ J. Riordan, *Soviet sport. Background to the Olympics*, Oxford 1980, s. 33.

⁸ J. Riordan, *Sport in Soviet Society...*, s. 162.

⁹ Tamże, s. 163.

¹⁰ Tamże, s. 166.

1954 r. powrócono do poprzedniego schematu organizacyjnego i nazwy, która przetrwała do 1959 r. Następnie utworzono Związek Sportowych Towarzystw i Organizacji, który w przeciwieństwie do poprzedniej struktury miał być urzędem o charakterze publicznym, a nie państwowym. Nowy organ miał funkcjonować na zasadzie „centralizmu demokratycznego”, będącej także podstawą funkcjonowania partii komunistycznych. W 1962 r. N. Romanowa zastąpił młody pracownik aparatu partyjnego, bez doświadczenia w pracy w obszarze kultury fizycznej, Jurij Maszin. Kolejna zmiana struktur organizacyjnych kultury fizycznej w ZSRR została dokonana 17 października 1968 r. Utworzono wtedy Wszechzwiązkowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu na czele z Siergiejem Pawłowem, sekretarzem Komitetu Centralnego Komsomołu w latach 1959–1968. Nowy komitet był bezpośrednio podporządkowany Radzie Ministrów ZSRR¹¹.

W latach 1948–1956 kraje bloku radzieckiego, w tym Polska, zmuszone były do naśladowania wzorca radzieckiego¹². Jednakże Kreml dążąc do maksymalnego podporządkowania i przeobrażenia struktur społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturalnych w krajach satelickich, przystępował do realizacji tego zadania tylko wtedy, gdy istniały odpowiednie warunki¹³. W zasadzie, „klimat” sprzyjający przebudowywaniu tych struktur w państwach bloku wschodniego pojawiał się po wyeliminowaniu w nich opozycji. W przypadku kultury fizycznej, owa „przebudowa” miała oczywiście charakter schematyczny. Powtarzano ją w różnym czasie w kolejnych państwach. Stwarzano przy tym pozory pewnej autentyczności, a w niektórych przypadkach nawet spontaniczności.

Wprowadzenie w krajach demokracji ludowej systemu organizacji kultury fizycznej opartego na modelu radzieckim służyło realizacji celów nakreślonych w Moskwie. W ten sposób zwiększano stopień uzależnienia krajów satelickich od ZSRR oraz ułatwiono sprawowanie w nich kontroli. Stosowanie jednego modelu gwarantowało utworzenie „szerokiego frontu propagandowego i politycznego” w bloku państw wschodnich ułatwiającego współpracę między nimi. W efekcie, we wszystkich krajach demokracji ludowej działania władz partyjnych i kierownictw sportu miały podobny charakter.

Realizacja, poprzez sport, celów politycznych w poszczególnych państwach i na arenie międzynarodowej wymagała doboru odpowiednich kadr i zwykle usunięcia przedwojennych działaczy sportowych. W praktyce dużo trudniejsza okazała się próba wymiany działaczy reprezentujących te państwa w międzynarodowym ruchu sportowym. Problem ten dostrzegalny był w Czechosłowacji i na Węgrzech, gdzie, podobnie jak w Polsce, władze bezskutecznie próbowały

¹¹ Tamże, s. 168, 208, 216.

¹² J. Riordan, *Soviet sport. Background to the Olympics*, s. 154; także: J. Riordan, *Russian-Soviet Sport. Postmortem on a failed experiment*, [w:] *International sports' systems: past, present and future*, Ann de Lacey (editor), Liverpool 1993, s. 14.

¹³ W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2002, s. 49.

wprowadzić zaufanych politycznie przedstawicieli do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego¹⁴.

W większości krajów bloku radzieckiego władze nadawały sportowi znaczącą rangę. Najwyższe organy tych państw i rządzących partii wydawały uchwały i rezolucje dotyczące kultury fizycznej. Powoływano także nowe instytucje centralne, które oficjalnie miały kierować kulturą fizyczną. Stosunkowo wcześniej, w porównaniu z innymi krajami bloku radzieckiego, odpowiednie zmiany prawne dotyczące organizacji kultury fizycznej i sportu wprowadzono w Bułgarii. Pierwszym i najważniejszym dokumentem, w którym m.in. zapowiadano zwrócenie szczególnej uwagi na wychowanie fizyczne obywateli, była konstytucja Bułgarskiej Republiki Ludowej uchwalona w grudniu 1947 r. W styczniu 1948 r. opublikowano ustawę o wychowaniu fizycznym i sporcie, a następnie powołano Naczelny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu. W zakresie jego działalności znalazły się m.in. sprawy sportu masowego, wyczynowego, badania naukowe oraz wychowanie fizyczne na uczelniach¹⁵.

Na przykładzie Polski wiemy, że władze „zaprzyjaźnionych” krajów, wprowadzając nowe akty prawne w zakresie kultury fizycznej, wymieniały się doświadczeniami. Biuro Polityczne KC PZPR przygotowując uchwałę „w sprawie kultury fizycznej i sportu” z września 1949 r., jeżeli nie wykorzystało, to przynajmniej zapoznało się z podobnymi dokumentami przyjętymi kilka miesięcy wcześniej w Czechosłowacji i w Rumunii¹⁶. W przypadku Rumunii, uchwałę „w sprawie kultury fizycznej i sportu” podjęło Biuro Polityczne Rumuńskiej Partii Robotniczej, natomiast w Czechosłowacji była to ustawa uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe Republiki Czechosłowackiej. We wszystkich tych materiałach występowały takie same akcenty. Podkreślono w nich m.in. znaczenie kultury fizycznej i sportu w kontekście podnoszenia sprawności fizycznej, zdolności do pracy i obrony ojczyzny¹⁷. W uchwale wydanej w Rumunii, podobnie jak w uchwale BP KC PZPR, wspomniano o dotychczasowym „obciążeniu” kultury fizycznej i sportu „spadkiem” i „mentalnością burżuazyjną”¹⁸. W tym kraju,

¹⁴ J. Kössl, *Dějiny československého olympijského hnutí*, Praha 1977, s. 109.

¹⁵ D. Haralampiev, N. Georgiev, *The Bulgarian Olympic Committee. Activities and contribution within the Olympic movement after 1951*, Sofia 1985, s. 10 i nn.

¹⁶ *Wspaniały rozwój sportu w Rumunii*, „Trybuna Ludu”, 6 lipca 1950 r., nr 183 (555), rok III, wyd. G. Wzorcowym dokumentem była przede wszystkim uchwała Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) z 27.12.1948 roku. Patrz: M. Ordyłowski, *Stalinizm w sporcie*, [w:] *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Wrocław 15–18 września 1999 r. Pamiętnik*, t. 3, cz. 3, s. 479.

¹⁷ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Główny Urząd Kultury Fizycznej (dalej: GUKF), sygn. 58, *Ustawa o trosce nad rozwojem kultury fizycznej i sportu* [w CSRS], k. 81; także: AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała Biura Politycznego Rumuńskiej Partii Robotniczej w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 75 i nn.

¹⁸ AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała Biura Politycznego Rumuńskiej Partii Robotniczej w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 75 i nn.

nowym centralnym urzędem odpowiedzialnym za sprawy kultury fizycznej, którego utworzenie zapowiadało Biuro Polityczne Rumuńskiej Partii Robotniczej, miał być Komitet do Spraw Kultury Fizycznej i Sportu¹⁹. W Czechosłowacji natomiast wspomniana wcześniej ustawa, uchwalona 30 czerwca 1949 r., powoływała Państwowy Komitet Wychowania Fizycznego i Sportu²⁰. Jednakże sytuacja Czechosłowacji była nietypowa. Jak słusznie zauważył Vladimir Kostka, wprowadzone zmiany, mimo wszystko, nie zatarły narodowego charakteru kultury fizycznej i sportu²¹. Przedstawiciele czechosłowackiego „Sokoła” wchodzili nawet w skład Państwowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Sportu.

Nieco inny przebieg miało formowanie sportowych struktur organizacyjnych w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Instytucję, która miała zapewnić spełnianie aspiracji tego państwa w dziedzinie kultury fizycznej, powołano jeszcze przed utworzeniem NRD. Niemiecka Republika Demokratyczna powstała w październiku 1949 r., natomiast Niemiecki Komitet Sportu (Deutscher Sportausschuss – DSA) został utworzony jeszcze w radzieckiej strefie okupacyjnej w sierpniu 1948 r. Niespełna trzy lata później, w marcu 1951 r. kierownictwo sprawującej władzę Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności (SED) wydało rezolucję w sprawie sportu. Określono w niej dominującą pozycję Niemieckiego Komitetu Sportu (DSA) w obszarze kultury fizycznej. W zakresie działań tej organizacji, oprócz zwierzchnictwa nad sportem masowym i wyczynowym, znalazło się także m.in. kierowanie badaniami naukowymi związanymi ze sportem, sportowymi instytucjami edukacyjnymi oraz sportową aktywnością uczniów i studentów. W systemie organizacji sportu w NRD, podobnie jak w Polsce i innych krajach demokracji ludowej, znaczenie odgrywały związki zawodowe i ruch młodzieżowy. W przypadku NRD był on skupiony wokół Związku Wolnej Młodzieży Niemieckiej (FDJ). Każdy związek zawodowy był odpowiedzialny za tworzenie zrzeszeń sportowych. W sumie utworzono piętnaście zrzeszeń, z których najbardziej znane były: „Dynamo”, „Motor”, „Lokomotive”, „Chemie”, „Traktor”, „Aktivist”, „Einheit”²². Nazwy tych zrzeszeń miały także podkreślać społeczny i amatorski charakter ruchu sportowego. Podobne nazewnictwo występowało także w Bułgarii, gdzie powstały: „Dynamo”, „Spartak”, „Akademik”, „Torpedo”, „Lokomotive”, „Miner”, „Cherveno Zname”²³.

¹⁹ AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała Biura Politycznego Rumuńskiej Partii Robotniczej w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 76.

²⁰ Tamże, k. 81.

²¹ V. Kostka, *Czechoslovakia*, [w:] *Sport under communism. The USSR, Czechoslovakia, The GDR, China, Cuba*, red. J. Riordan, London 1978, s. 60.

²² D. Childs, *The German Democratic Republic*, [w:] *Sport under communism...*, s. 76 i nn.; także: S. Markowski, *Masowy rozwój sportu w Niemieckiej Republice Demokratycznej*, „Trybuna Ludu”, 19 lutego 1951 r., nr 50 (750), rok IV, wyd. AB.

²³ D. Haralampiev, N. Georgiev, *The Bulgarian Olympic Committee...*, s. 12.

Kolejną ważną zmianę w organizacji sportu w NRD wprowadzono w lipcu 1952 r. Powstał wówczas Państwowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu (Das Staatliche Komitee für Körperkultur und Sport). Utworzenie nowej instytucji faktycznie zwiększało centralizację zarządzania sportem w NRD. Było to oficjalnie najwyższe kierownictwo sportu w kraju, a przewodniczący i wiceprzewodniczący Państwowego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu byli wyznaczani przez Radę Ministrów NRD²⁴.

Przyjmowanie radzieckich schematów organizacji sportu w krajach tzw. demokracji ludowej prowadziło do występowania, bez mała, wiernych kopii różnych inicjatyw w poszczególnych państwach. Warto dodać, że wprowadzanie tych schematów nadzorowali „specjaliści” radzieccy. W 1950 r. czterech Rosjan „pracowało” w Rumunii i dwóch na Węgrzech²⁵. Przykładem powielania tych schematów była odznaka wzorowana na radzieckiej „Готов к Труд и Обороне” („Gotowy do Pracy i Obrony”). Na Węgrzech nazwano ją „Gotowy do Pracy i Obrony” (MHK – „Munkára, Harcra Kész”)²⁶. Tak samo określono ją w Rumunii (GMA – „Gata pentru munca si aparare”)²⁷. W Czechosłowacji – „Gotowy do Pracy i Obrony Kraju”²⁸, a w NRD „Gotowy do Pracy i Obrony Pokoju”²⁹. Oczywiście prasa partyjna w Polsce informowała o zmianach w organizacji sportu w innych krajach demokracji ludowej. Uważny czytelnik łatwo dostrzegł naśladownictwo wzorców radzieckich. Tymczasem, „Trybuna Ludu” informowała, że wprowadzenie w Rumunii odznaki „Gotowy do Pracy i Obrony” było inicjatywą młodych robotników Sovromtractor w Brasow³⁰.

Podobny schemat w krajach demokracji ludowej realizowano w zakresie nagradzania sportowców. Kierownictwa sportu i partii w poszczególnych państwach doceniały i nagradzały osiągnięcia i „właściwą” postawę polityczną sportowców, trenerów i instruktorów sportu. Dlatego w Czechosłowacji, Bułgarii i innych krajach władza ludowa hojnie obdarzała ich tytułami zasłużonego mistrza sportu, honorowego mistrza sportu, etc.³¹

Po 1959 r. do grona państw bloku radzieckiego dołączyła Kuba. Wzorem radzieckim, akcentowano tam masowy charakter kultury fizycznej. Jednym ze

²⁴ D. Childs, *The German Democratic Republic*, [w:] *Sport under communism...*, s. 79 i nn.

²⁵ AAN, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR), sygn. 237/XXII – 177, *Ścisłe tajne sprawozdanie z konferencji przedstawicieli Komitetów Kultury Fizycznej ZSRR, Bułgarii, Czechosłowacji, Rumunii, Węgier i Polski, odbytej w Sofii w dniach 19–20 października 1950 r.*, k. 119.

²⁶ *Sports in Hungary*, red J. Vetö, Budapeszt 1965, s. 164.

²⁷ T. Sobański, *Kultura fizyczna w Rumuńskiej Republice Ludowej służy masom pracującym kraju*, „Trybuna Ludu”, 7 sierpnia 1950 r., nr 215 (586), rok III, wyd. A dla woj. białostockiego.

²⁸ V. Kostka, *Czechoslovakia*, [w:] *Sport under communism...*, s. 62.

²⁹ D. Childs, *The German Democratic Republic*, [w:] *Sport under communism...*, s. 78.

³⁰ T. Sobański, *Kultura fizyczna w Rumuńskiej Republice Ludowej...*

³¹ D. Haralampiev, N. Georgiev, *The Bulgarian Olympic Committee...*, s. 14; V. Kostka, *Czechoslovakia*, [w:] *Sport under communism...*, s. 64.

środków służących realizacji tego celu – podobnie jak w pozostałych krajach bloku radzieckiego kilka lat wcześniej – miało być zdobywanie odznaki „Listos para vencer” (Gotów do zwycięstwa)³². Zdaniem Fidela Castro „W socjalistycznym sporcie rewolucja wymiotła stare obyczaje m.in. i profesjonalizm. Ustaliła własny reżim uczestnictwa w nowoczesnym ruchu sportowym, stworzyła masowe podstawy kultury fizycznej i wyznaczyła nowe kierunki jej rozwoju”³³. W lutym 1961 r. powołano Instituto Nacional de Deportes Educacion Fisicay y Recreation na czele z sekretarzem generalnym, Jorge Garcia Bargo³⁴. Widocznym efektem zmian w sporcie kubańskim miały być sukcesy odnoszone przez sportowców tego kraju w Igrzyskach Panamerykańskich oraz w Igrzyskach Ameryki Środkowej³⁵.

Po 1956 r. kraje socjalistyczne zmniejszyły stopień naśladownictwa radzieckiego modelu zarządzania kulturą fizyczną. Zdaniem angielskiego historyka J. Riordana, w krajach tych odradzały się też pewne narodowe sportowe tradycje i instytucje³⁶.

Bez względu na zmiany zachodzące w kolejnych latach w systemach kultury fizycznej poszczególnych państw demokracji ludowej, a później socjalistycznych, występował w nich identyczny, lub przynajmniej zbliżony, „pakiet” cech. W pierwszej kolejności dostrzegamy zbieżność w nazewnictwie centralnych organów zarządzających kulturą fizyczną. Na przykład w ZSRR utworzono Wszechzwiązkowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu, w Bułgarii – Naczelny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu, w Rumunii – Komitet do Spraw Kultury Fizycznej i Sportu, w NRD – Państwowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu, oraz Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu – w Polsce w latach 1978–1985. Nawiasem mówiąc, sport był elementem składowym kultury fizycznej, oddzielne wymieniowanie sportu było więc błędem semantycznym. Cechą charakterystyczną tylko dla polskiego modelu organizacji było łączenie spraw kultury fizycznej i turystyki i utworzenie Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki. W żadnym innym kraju bloku radzieckiego nie występowała instytucja łącząca oba te obszary³⁷.

Zdaniem J. Riordana, w ZSRR i w pozostałych krajach bloku radzieckiego sport miał spełniać dwa zasadnicze cele: stanowić narzędzie propagandy za granicą oraz trening fizyczny dla armii³⁸. Znamienne było więc zdanie wypowiedziane przez przywódcę Kuby, Fidela Castro: „One day, when the Yankees accept peaceful co-existence with our country, we shall beat them at baseball too

³² Ł. Jedleński, *Derecho del Pueblo*, „Przegląd Sportowy”, 17 lutego 1977, nr 34, s. 6.

³³ *Kubańczycy naród wspaniałych sportowców*, „Przegląd Sportowy”, 27 kwietnia 1973, nr 66, s. 6.

³⁴ Tamże.

³⁵ Ł. Jedleński, *Derecho del Pueblo*, s. 6.

³⁶ J. Riordan, *Russian-Soviet Sport. Postmortem...*, s. 14.

³⁷ Wywiad z Bolesławem Kapitanem przeprowadzony 15 grudnia 2011 r. w Warszawie.

³⁸ J. Riordan, *Sport in Soviet Society. Development...*, s. 167.

and then the advantages of revolutionary over capitalist sport will be clear to all". („Pewnego dnia, kiedy jankesi zaakceptują pokojowe współistnienie z naszym krajem, pokonamy ich również w baseballu i wtedy przewaga rewolucjonistów nad kapitalistami będzie oczywista dla wszystkich” – tłum. A.P.)³⁹. Sport był także obszarem, w którym państwa socjalistyczne miały sposobność pokonania znacznie silniejszych ekonomicznie krajów zachodnich⁴⁰. Stwarzał także możliwość zdobycia uznania i prestiżu międzynarodowego kraju w sytuacji, kiedy inne sposoby osiągnięcia tego celu były niemożliwe⁴¹. Na przykład, sport był jedyną dziedziną, w której NRD zyskała pełne uznanie na arenie międzynarodowej, bowiem przez pewien okres tylko na stadionach sportowych akceptowano hymn i flagę NRD. Pełne prawa i obowiązki członkowskie NRD uznawano także w Międzynarodowym Komitecie Olimpijskim⁴². W sporcie złamano więc doktrynę Hallsteina, według której RFN miało prawo do reprezentowania obu państw niemieckich za granicą. Sport był więc dla NRD istotnym elementem polityki, stwarzającym okazję do nawiązywania kontaktów i łamania barier wynikających z doktryny Hallsteina.

Podobne znaczenie miał sport dla stosunkowo „młodego” państwa socjalistycznego – Kuby. Doskonale rozumiał to przywódca tego kraju. Dlatego Kuba stała się „fenomenem światowego sportu, taką Niemiecką Republiką Demokratyczną Ameryki Łacińskiej”⁴³. Tymczasem, Fidel Castro „imperialistom” przypisywał wykorzystanie sportu przeciwko słabszym państwom Ameryki Łacińskiej: „Imperialism has tried to humiliate Latin American countries, has tried to instill an inferiority complex in them; that is part of the imperialists’ ideology to present themselves as superior. And they have used sport for that purpose”⁴⁴. („Imperializm próbował upokarzać kraje Ameryki Łacińskiej, próbował wmówić im kompleks niższości; częścią imperialistycznej ideologii było przedstawianie siebie jako lepszych. Oni wykorzystują sport do tego właśnie celu” – tłum. A.P.). Takie tłumaczenie Fidela Castro miało uzasadniać zainteresowanie i dążenie władz do osiągnięcia supremacji sportowców kubańskich na międzynarodowych arenach sportowych. Co ważne, i charakterystyczne dla państw komunistycznych, akcentowało ono „obronny” charakter tych działań.

Międzynarodowa aktywność sportowa państw bloku radzieckiego służyła wsparciu polityki zagranicznej tych krajów. Ponadto, na wspólnych poufnych

³⁹ J. Riordan, *Russian-Soviet Sport. Postmortem...*, s. 15.

⁴⁰ Tamże, s. 15.

⁴¹ J. Riordan, *Sport, politics and communism*, Manchester – New York 1991, s. 61.

⁴² AAN, KC PZPR, sygn. XXXI – 29, *Tezy do wystąpienia na spotkaniu z lektorami KC PZPR w PKOl*, k. 315. „Prowizoryczne” uznanie narodowego komitetu olimpijskiego NRD przez MKOl nastąpiło na 50 sesji MKOl w Paryżu w 1965 r. Definitywne uznanie komitetu olimpijskiego NRD nastąpiło na 63 sesji MKOl w 1965 r. w Madrycie. Patrz: G. Młodzikowski, *Polityka i sport*, Warszawa 1979, s. 84.

⁴³ Ł. Jedleński, *Derecho del Pueblo*, s. 6.

⁴⁴ J. Riordan, *Sport, politics and communism...*, s. 61.

naradach państw demokracji ludowych ustalano priorytety w dziedzinie międzynarodowych kontaktów sportowych. Były one pochodną polityki zagranicznej realizowanej w tych krajach. Przykładem może być nasilona już w latach sześćdziesiątych współpraca krajów socjalistycznych z państwami trzeciego świata⁴⁵. Trenerzy, naukowcy, doradcy z państw socjalistycznych pracowali w krajach Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej, a Rosjanie wydawali ok. 2,5 mln rubli rocznie na pomoc w „rozwoju” sportu w tych krajach⁴⁶. Poza tym, trzon międzynarodowych kontaktów sportowych w krajach bloku radzieckiego stanowiła wzajemna wymiana sportowa. Zaletą takiego układu, pomijając ich wartość sportową – wszak kraje socjalistyczne stanowiły czołówkę sportową na świecie w wielu dyscyplinach – był relatywnie niski koszt tych kontaktów oraz pewność, że żaden z trenerów i sportowców nie odmówi powrotu do kraju.

Dla przywódców krajów socjalistycznych sport stanowił narzędzie zwalczania zagranicznych przeciwników i ideologicznych oponentów. Sukcesy sportowe reprezentantów państw socjalistycznych wzmacniały pozycję tych krajów na międzynarodowym forum⁴⁷. Potwierdzenie takiego nastawienia i oczekiwania rządzących odnajdujemy w wypowiedzi przywódcy NRD, Ericha Honeckera z 1976 r.: „Our state is respected in the world because of the excellent performance of our athletes”⁴⁸. („Nasze państwo jest szanowane na świecie z powodu doskonałych wyników naszych sportowców” – tłum. A.P.). Natomiast Fidel Castro dobre wyniki kubańskich sportowców na Igrzyskach Olimpijskich w Montrealu w 1976 r. skomentował jako „a sporting, psychological, patriotic and revolutionary victory”⁴⁹ (sportowe, psychologiczne, patriotyczne i rewolucyjne zwycięstwo). Sport i kontakty sportowe krajów socjalistycznych służyły także utrzymaniu i wzmocnieniu „jedności” krajów komunistycznych. Jednocześnie – należy to podkreślić – między tymi krajami istniała silna rywalizacja⁵⁰. Jak stwierdził bowiem Erich Honecker: „You can share experience but not a gold medal”⁵¹. („Możesz podzielić się doświadczeniem, ale nie złotym medalem” – tłum. A.P.).

Oddziaływanie propagandowe sukcesów odnoszonych przez „sportowców socjalistycznych” na społeczeństwa tych państw było także bardzo istotne. W pewien sposób następowało bowiem legitymizowanie władzy w oczach oby-

⁴⁵ Tamże, s. 133 i nn.

⁴⁶ J. Riordan, *Russian-Soviet Sport. Postmortem...*, s. 13; także: tegoż, *Sport, politics and communism...*, s. 134.

⁴⁷ *Sport and Politics*, edited by G. Redmond, *The 1984 Olympic Scientific Congress Proceedings*, vol. 7, 1986, s. 37; także: J. Riordan, *Sport, politics and communism...*, s. 61.

⁴⁸ Cyt. za: *Sport and Politics*, s. 37.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Wywiad z Bolesławem Kapitanem przeprowadzony 15 grudnia 2011 r. w Warszawie.

⁵¹ Cyt. za: *Sport and Politics...*, s. 37; opinie o zaciętej rywalizacji między państwami bloku radzieckiego wyraził także Bolesław Kapitan w rozmowie przeprowadzonej 15 grudnia 2011 r. w Warszawie.

wateli oraz integrowanie społeczeństwa⁵². Na przykład, pomimo braku większych sukcesów w piłce nożnej porównywalnych z innymi dyscyplinami sportowymi, rządzący w NRD traktowali tę dyscyplinę priorytetowo. Byli bowiem świadomi jej popularności i skali pozytywnego oddziaływania na własne społeczeństwo. Ogromne emocje związane z występami drużyny narodowej były wykorzystywane do „stymulowania procesu identyfikacji z państwem”⁵³. Poprawa kondycji i sprawności społeczeństwa służyła nie tylko armii, ale także gospodarce krajów socjalistycznych. Zdrowi i silni robotnicy byli w stanie poprawiać normy produkcyjne. Zadaniem propagandy w tych krajach było wykorzystanie sukcesów sportowych i uczynienie ze sportowców wzorców osobowych dla robotników. Zachęcano więc robotników, by za przykładem najlepszych sportowców bili rekordy produkcji w swoich zakładach pracy⁵⁴. W końcu, nieprzypadkowo, we wszystkich państwach obozu radzieckiego wprowadzono odznaki wzorowane na radzieckiej „Gotowy do Pracy i Obrony”. Zdobywanie tej odznaki oraz jej odpowiedników w pozostałych krajach satelickich ZSRR związane także było z eksponowanym przez władze nadrzędnym charakterem sportu masowego. Na jego podstawie rządzący w krajach socjalistycznych zamierzali rozwijać sport wysokokwalifikowany. W zasadzie, sport poprzez swoją atrakcyjność miał być sposobem na dotarcie władzy ludowej do młodych ludzi w nowo powstałych demokracjach ludowych. W przypadku takich państw jak Polska i Węgry, gdzie rolnicy stanowili silną grupę społeczną, popularyzowanie kultury fizycznej na obszarach wiejskich miało ułatwić władzy oddziaływanie „ideowo-polityczne” na jej mieszkańców. Tymczasem okazywało się, że rządzący zdecydowanie większą uwagę poświęcali sportowi wyczynowemu. Na przykład, nakłady finansowe na sport wyczynowy w NRD i w Polsce były znacznie wyższe niż na sport masowy⁵⁵.

Pewną prawidłowość dostrzegamy także w polityce państw bloku wschodniego wobec kobiet w sporcie. Generalnie obowiązywała tendencja „zwiększania udziału kobiet w sporcie”⁵⁶. Z jednej strony mogło to być próbą łamania pewnych stereotypów dotyczących miejsca kobiety w społeczeństwie⁵⁷. Jednakże z drugiej strony mogło stanowić okazję do oddziaływania ideologicznego.

Wyraźną oznaką rangi nadanej sportowi w krajach bloku radzieckiego było wydawanie dokumentów regulujących najważniejsze sprawy kultury fizycznej

⁵² J. Riordan, *The USSR*, [w:] *Sport under communism...*, s. 34.

⁵³ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki. Instrumentalizacja sportu w NRD*, Wrocław 2011, s. 39.

⁵⁴ Szerzej: A. Pasko, *Współzawodnictwo socjalistyczne w sporcie w latach 1950–1955*, [w:] *Współzawodnictwo pracy w życiu gospodarczym, społeczno-politycznym i propagandzie PRL*, red. B. Tracz, Katowice 2008, s. 201 i nn.; także: D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 79.

⁵⁵ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 55.

⁵⁶ AAN, GKKF, sygn. 132/120, *Notatka o kulturze fizycznej do expose ob. Premiera Cyrankiewicza*, k. 51; także: J. Riordan, *Russian-Soviet Sport. Postmortem...*, s. 9.

⁵⁷ D. Childs, *The German Democratic Republic*, [w:] *Sport under communism...*, s. 93.

bezpośrednio przez najwyższe instancje partyjne w poszczególnych krajach oraz podejmowanie tematów kultury fizycznej na posiedzeniach ścisłego kierownictwa partii. W NRD, w okresie między drugą połową 1951 i pierwszą połową 1952 r., Sekretariat KC SED niemal co tydzień zajmował się sprawami sportu⁵⁸. Vassil Girginov twierdzi, że Polska była jedynym krajem, gdzie zarządzający sportem nie znajdowali się pod tak silną kontrolą komunistycznej partii, a nawet zachowali pewien stopień niezależności. Podkreślił też, że organem kierowali niekomunistyczni liderzy, przedstawiciele Polskiej Partii Socjalistycznej⁵⁹. Bułgarski historyk miał zapewne na myśli Lucjana Motykę i Włodzimierza Reczka. Rzeczywiście, zanim nastąpiło tzw. zjednoczenie ruchu robotniczego, byli oni członkami PPS. Jednakże teza o pewnym stopniu niezależności jest zbyt śmiała. Zarówno W. Reczek, jak i L. Motyka w 1948 r. zostali członkami PZPR. Stanowiska dyrektora GUKF, przewodniczącego GKKF oraz GKKFiT były obsadzone z listy nomenklaturowej. Podlegały więc ścisłej kontroli najwyższego kierownictwa PZPR. Autor zapomniał też, że Lucjan Motyka był I sekretarzem Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Krakowie, a następnie członkiem KC PZPR. Możemy natomiast zgodzić się z tezą J. Riordana, że nowy system organizacyjny sportu narzucony Polsce, NRD, Węgrom, Bułgarii i Rumunii po II wojnie światowej był całkowicie obcy rdzennym tradycjom tych krajów⁶⁰.

We wszystkich krajach bloku radzieckiego podobne było postępowanie władz wobec sportowców. Z jednej strony, była to grupa w pewnym sensie uprzywilejowana. Wszak, w przeciwieństwie do zdecydowanej większości swoich rodaków, mogli oni wyjeżdżać na Zachód w związku z udziałem w zagranicznych zawodach⁶¹. Okazuje się, że nawet niektórzy sportowcy radzieccy wykorzystywali te wyjazdy do zarobienia dodatkowych pieniędzy w nielegalny sposób – szmuglując przez granice różne towary, które opłacało się sprzedać na Zachodzie⁶². Ponadto, oficjalne miejsca pracy sportowców były fikcją. Tam, gdzie byli „zatrudnieni”, odbierali jedynie wynagrodzenie, znacznie wyższe niż ludzie tam pracujący⁶³. Najlepsi sportowcy byli „pupilkami” władzy. Taki „status” bez wątpienia miała w NRD znakomita łyżwiarka figurowa, Katarzyna Witt⁶⁴, czy na Kubie doskonały bokser, Teofilo Stevenson. Nic zatem dziwnego, że kiedy odrzucał on ofertę złożoną przez Amerykanów dotyczącą stoczenia po-

⁵⁸ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 31.

⁵⁹ V. Girginov, *Eastern European Sport: Nomen*, „The International Journal of the History of Sport”, November 2004, vol. 21, Number 5, s. 698.

⁶⁰ J. Riordan, *Soviet sport. Background to the Olympics*, s. 154; także: tegoż, *Russian-Soviet Sport. Postmortem...*, s. 22.

⁶¹ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 56.

⁶² Y. Brokin, *The Big red machine. The Rise and Fall of Soviet Olympic Champions*, Toronto 1978, s. 109.

⁶³ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 56; także: J. Riordan, *Sport In Soviet Society. Development...*, s. 163.

⁶⁴ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 78.

jedynku z zawodowym mistrzem świata w boksie, Muhammadem Ali, miał stwierdzić: „Nie zdradzę ojczyzny nawet za wszystkie dolary świata”⁶⁵. Teofilo Stevensonowi przypisuje się też inne zdanie wypowiedziane w podobnych okolicznościach, kiedy oferowano mu za walkę z amerykańskim mistrzem wagi ciężkiej milion dolarów: „What is one million US dollars compared to the love of eight million Cubans?”⁶⁶ („Co to jest milion dolarów w porównaniu z miłością ośmiu milionów Kubańczyków” – tłum. A.P.). Z drugiej jednak strony, sportowcy byli grupą społeczną szczególnie mocno kontrolowaną. W czasie wyjazdów zagranicznych towarzyszyli im „opiekunowie” pilnujący, by nikt z ekipy nie pozostał na Zachodzie. Ich możliwości ewentualnego zwiedzania świata, przy okazji wyjazdów, były ograniczone⁶⁷. Oczywiście, ta „opieka” nie mogła być całkowicie skuteczna, dlatego zdarzały się przypadki, że na Zachodzie pozostawali nawet członkowie szczególnie solidnie pilnowanej ekipy NRD. Z punktu widzenia władzy, dotkliwe były ucieczki czołowych sportowców, psuły bowiem mozolnie wypracowywany wizerunek kraju. Wśród uciekinierów z NRD znaleźli się, na przykład, lekkoatleta Jurgen May, narciarz Ralph Pöhland, czy lider reprezentacji NRD w piłce nożnej, Lutz Eigendorf. Okazało się, że zemsta komunistycznych władz groziła im nawet na Zachodzie. Ostatni z wymienionych sportowców NRD prawdopodobnie został zamordowany w RFN przez Stasi, cztery lata po ucieczce⁶⁸. Okazję do opuszczenia totalitarnego państwa wykorzystywali też sportowcy kubańscy. Głośna była sprawa przedstawiciela jednej z najpopularniejszych dyscyplin na Kubie, baseballu, Roberta Pereza, który nie wrócił do kraju w 1963 r. z IV Uniwersjady rozgrywanej w Brazylii w Porto Alegre. Stwierdził on: „My country does not have the peace and freedom that I want for my family, my wife, and my children”⁶⁹. („Mój kraj nie ma pokoju i wolności, których pragnę dla mojej rodziny, mojej żony i moich dzieci” – tłum. A.P.).

W Brazylii sensację wywołało zdjęcie szefa kubańskiej ekipy, Jose Rebellona, z pistoletem za pasem, opublikowane w miejscowej gazecie „Folha da Tarde”. Ironizując, możemy stwierdzić, że nawet uzbrojony szef kubańskiej delegacji nie był w stanie upilnować sportowców. Oczywiście, ucieczki zdarzały się też w pozostałych krajach bloku radzieckiego. Zawsze jednak, w miarę możliwości, rządzący próbowali ukryć ten fakt. Mogło bowiem pojawić się pytanie: skoro w tych krajach miało być tak dobrze, to dlaczego oni uciekali?

⁶⁵ Ł. Jedlewski, *Teofilo, Alberto I baseball*, „Przegląd Sportowy”, 3 marca 1977, nr 44, s. 6.

⁶⁶ Cyt. za: J. Pickering, *Cuba*, [w:] *Sport under communism...*, s. 152.

⁶⁷ Wywiad z Iriną Sziłową i Aleksandrem. Kurłowiczem przeprowadzony w Białowieży 14 maja 2011 r.

⁶⁸ D. Wojtaszyn, *Sport w cieniu polityki...*, s. 82 i nn.

⁶⁹ *Sports without freedom is not sport at all. Communist sport is a political instrument*. Union Deportiva Cuba Libre.

Konkludując, należy stwierdzić, że wprowadzenie modelu radzieckiej organizacji sportu kopiowano dokładnie w większości krajów bloku radzieckiego jedynie w latach 1948–1956, to w rzeczywistości schemat wykorzystania sportu przez rządy tych państw był jednakowy przez cały okres komunizmu w Europie. Dla rządzących sport był bardzo wygodnym i nośnym narzędziem propagandy, idealnie dopasowanym do specyfiki i sposobu myślenia przywódców komunistycznych, często kamuflujących prawdziwe cele swojej działalności. Sport służył nobilitowaniu państw komunistycznych, przywódców tych państw i integrowaniu społeczeństw tych państw. Współpraca krajów socjalistycznych w zakresie sportu sprzyjała także „zacieśnianiu” przyjaźni między krajami. Aktywność w obszarze sportu „przecierała” szlaki lub odwrotnie – była pochodną polityki zagranicznej tych krajów. We wszystkich państwach bloku radzieckiego podobne były zachowania władz w stosunku do sportowców, zwycięzców nagradzano niezgodnie z zasadami olimpizmu i sportu amatorskiego, uciekinierów „wyklinali”. Zdarzały się różnice w systemach organizacji sportu w poszczególnych krajach, jednak stanowiły one swoisty licznik ułamka, który nie mógł zmienić całkowitego obrazu sportu – mianownik był ten sam, była nim ideologia komunistyczna.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

AAN, GUKF, sygn. 58, *Ustawa o trosce nad rozwojem kultury fizycznej i sportu* [w CSRS].

AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała Biura Politycznego Rumuńskiej Partii Robotniczej w sprawie kultury fizycznej i sportu*.

AAN, KC PZPR, sygn. XXXI – 29, *Tezy do wystąpienia na spotkaniu z lektorami KC PZPR w PKOl*.

AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXII – 177, *Ścisłe tajne sprawozdanie z konferencji przedstawicieli Komitetów Kultury Fizycznej ZSRR, Bułgarii, Czechosłowacji, Rumunii, Węgier i Polski, odbytej w Sofii w dniach 19–20 października 1950 r.*

AAN, GKKF, sygn. 132/120, *Notatka o kulturze fizycznej do expose ob. Premiera Cyrankiewicza*.

II. Prasa

„Trybuna Ludu” 1950–1951.

„Przegląd Sportowy” 1973, 1977.

B. Wywiady

Wywiad z Iriną Sziłową i Aleksandrem. Kurlowiczem przeprowadzony w Białowieży 14 maja 2011 r.

Wywiad z Bolesławem Kapitanem przeprowadzony 15 grudnia 2011 r. w Warszawie.

C. Literatura

Brokin Y., *The Big red machine. The Rise and Fall of Soviet Olympic Champions*, Toronto 1978.

Childs D., *The German Democratic Republic, [w:] Sport under communism. The USSR, Czechoslovakia, The GDR, China, Cuba*, red. J. Riordan, London 1978.

Girginov V., *Eastern European Sport: Nomen*, „The International Journal of the History of Sport”, November 2004, vol. 21, Number 5.

Haralampiev D., Georgiev N., *The Bulgarian Olympic Committee. Activities and contribution within the Olympic movement after 1951*, Sofia 1985.

Kössl J., *Dějiny československého olympijského hnutí*, Praha 1977.

Kostka V., *Czechoslovakia, [w:] Sport under communism. The USSR, Czechoslovakia, The GDR, China, Cuba*, red. J. Riordan, London 1978.

Miller D., *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Poznań 2008.

Młodzikowski G., *Polityka i sport*, Warszawa 1979.

Ordyłowski M., *Stalinizm w sporcie, [w:] Przelomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Wrocław 15–18 września 1999 r. Pamiętnik*, t. 3, cz. 3.

Pasko A., *Współzawodnictwo socjalistyczne w sporcie w latach 1950–1955, [w:] Współzawodnictwo pracy w życiu gospodarczym, społeczno-politycznym i propagandzie PRL*, red. B. Tracz, Katowice 2008.

Pickering J., *Cuba, [w:] Sport under communism. The USSR, Czechoslovakia, The GDR, China, Cuba*, red. J. Riordan, London 1978.

Riordan J., *Russian-Soviet Sport. Postmortem on a failed experiment, [w:] International sports' systems: past, present and future*, ed. A. de Lacey, Liverpool 1993.

Riordan J., *Soviet sport. Background to the Olympics*, Oxford 1980.

Riordan J., *Sport in Soviet Society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*, London – New York – Melbourne 1977.

Riordan J., *Sport, politics and communism*, Manchester – New York 1991.

Riordan J., *The USSR, [w:] Sport under communism. The USSR, Czechoslovakia, The GDR, China, Cuba*, red. J. Riordan, London 1978.

Roszkowski W., *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 2002.

Sport and Politics, ed. G. Redmond, *The 1984 Olympic Scientific Congress Proceedings*, vol. 7, 1986.

Sports in Hungary, red J. Vetö, Budapest 1965.

Sports without freedom is not sport at all. Communist sport is a political instrument. Union Deportiva Cuba Libre.

Wojtaszyn D., *Sport w cieniu polityki. Instrumentalizacja sportu w NRD*, Wrocław 2011.

Abstract

The Social and Political Aspects of Sport in Soviet Union and in Socialistic Countries till 1989

In 1952 Soviet athletes first time participated in Olympic Game. It was beginning of sport confrontation between East and West. For East it had got political meaning. The success of athletes from East they understood as success of political system. Communistic countries followed Soviet model of sport till 1956. In the next years model of sport system in communistic countries it was not a copy of soviet system. But these countries coopered together. We can find only small differences between sport systems in communistic countries.

Key words: sport, policy, USSR.